

YU ISSN 0027—8084

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXIII/3—4

**БЕОГРАД
1978**

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIII (нова серија)

Св. 3—4

САДРЖАЈ

Десет томова Речника САНУ (МИТАР ПЕШИКАН)	87— 92
Жива (hydrargyrum) у јужнословенским језицима (ФРАЊО ВЕЋЕСЛАВ МАРЕШ)	93— 94
О двозначним конструкцијама (ЉУБОМИР ПОПОВИЋ)	95—103
Функција и значење присвојне заменице <i>мој</i> (МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ)	104—113

Језичка култура

Поводом чланака: о скраћеницама и „нефонетичности“ нашег правописа (МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ)	114—121
Неке фразеолошке особености спортског језика (ДРАГАНА МРШЕВИЋ- РАДОВИЋ)	121—129
Против двосмислености и нејасноћа (ГОЈКО КРАЉЕВИЋ)	129—132

Питања стручне терминологије

Карактеристике српскохрватске терминологије металургије праха у поре- ђењу са руском (СТАМЕНКА РАДИЋ)	133—146
О језичком благу у вези са употребом речи „тежина“ (ДАНИЛО КАМФНА- РОВИЋ)	147—149

Хроника

Тридесет година Института за српскохрватски језик (БРАНИСЛАВА АРАН- ЂЕЛОВИЋ-ЖИВКОВИЋ)	150—165
--	---------

ЖИВА (HYDRARGYRUM) У ЈУЖНОСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Текућа ковина *hydrargyrum*, *argentum vivum*, *mercurius* гласи сх. *жйва*, мак. *жива*, буг. *живáк*, слн. *živo srebrô*. Словеначка је реч (*živo srebro*) етимолошки јасна: то је превод латинског назива *argentum vivum* односно немачког *Quecksilber*, као и лужичкосрпски изрази *žiwe slěbro* (горњолуж.) и *žuwe slobro* (доњолуж)¹. Досад смо шутећи претпостављали да су српскохрватски, македонски и бугарски изрази просто скраћени облици истог порекла. Али зашто је неутрум *живо сребро* прешао у српскохрватском у женски облик (*жива*) а у бугарском опет у мушки (*живак*)?

Цели низ назива ковина полази у јужнословенским језицима из турског (*челик*, *бакар*, буг. *џиринч*, *џуч*, *калај*), што је у вези са ширењем заната у старо доба. Као саставни део амалгама, жива је имала и увек још има своје значење у ковинарству. Турски се 'hydrargyrum' зове *çiva* = [živá] (нагласак је на задњем слогу)². Мислим дакле да су српскохрватски, македонски и бугарски називи позајмице из турског. Очекивали бисмо сх. **йива* (с кратким узлазним нагласком у резултату метатоније), мак. **ива* и буг. **гживá*. Али ту је деловала такође адидеација: очито је на први поглед да је то стварно ковина „жива“ (усп. словеначки, латински и немачки назив); и турска се позајмица код Словена повезала с појмом и с изразом *жив*. Ради тога је турско *ç* = [ž] преузето као *ж* (и не као *и*, усп. нпр. *меи*) и цела се реч осећала као отпридевна именица типа *сйва* ('сива крава, сива кобила'): важи пропорција *жйв*, *жйва*, *жйво*: *жйва* = *сйв*, *сйва*, *сйво*: *сйва*. Сачувао се женски род који одговара позајмљеному турском облику (-а).

Слично, али не на исти начин примљена је турска реч у бугарском. Семантичка веза с појмом *жив* довела је до промене *гж* > *ж*. Бугарски придев има нагласак *жйв*, *жива*, *живо*, облик с нагласком **живá* не по-

¹ У осталим словенским језицима постоји прасловенски назив **rьtqь*; усп. F. W. Mareš, *Die Metalle bei den alten Slaven im Lichte des Wortschatzes*. Anzeiger d. phil.-hist. Klasse d. ÖAW 113 (1976) 247—256.

² Турци су ову реч позајмили из перзијскога, то значи да је задњи извор индоевропско **gʰiv-* > лат. *vivus*, лит. *gývas*, слов. живъ.

стоји. У бугарском је била друга могућност прилагођења туђег израза властитом језику: отприједне именице често се творе наставком *-ák*, који је увек наглашен, нпр. *gív, gíva, gívo* ('дивљи') → *givák* ('дивљак'). Што је лакше било него превести турско *çiva* > *живá на облик *живák*? Важи ту пропорција *жив, жива, живо* : *живák* = *gív, gíva, gívo* : *givák*.

Македонско *жива* (нагласак на првом слогу) је без проблема: македонски нагласак није фонолошки значајан; у таквим језицима и туђи акценат лако се премешта и прилагођује домаћем систему.

Мислим дакле да називи живе у српскохрватском, македонском и бугарском полазе од турског *çiva*; путем семантичког повезивања с придевом *жив* вањски облик речи се прилагодио словенском систему лексике и акцентуације. (Словеначко *živo srebro* је проста имитација латинског *argentum vivum*, односно немачког *Quecksilber*.)

Фрањо Већеслав Мареш